

İNVESTİSIYA TƏŞVİQLƏRİNİN REGIONAL İNKİŞAFA TƏSİRİ: TÜRKİYƏDƏ SİVAS BÖLGƏSİ TİMSALINDA

Hər bir inkişaf etmiş və ya inkişaf etməkdə olan ölkə inkişafı və artımı təmin etməklə yanaşı, xüsusilə regional inkişafı ilə bağlı müxtəlif siyasətlər həyata keçirir. Bu siyasətlərin həyata keçirilməsində ən mühüm vasitələrdən biri təşviq qanunlarıdır.

Beynəlxalq inkişaf və dəyişikliklərə uyğunlaşmaq üçün dəyişən şərtləri əhatə edən və dəyişikliklərə dərhal uyğunlaşa bilən bir təşviq sistemi, xüsusən də inkişaf etməkdə olan ölkələr üçün çox vacibdir.

Türkiyədə planlaşdırılan dövrün əvvəlindən bu günə kimi iqtisadi inkişafı sürətləndirmək üçün bəzi fəaliyyətlər təşviq edilir. Bölgələr arasında sosial-iqtisadi inkişaf fərqlərinin əhəmiyyətli həddə çatdığı ölkəmizdə sektorlar əsasında nəzərdə tutulan ümumi həvəsləndirmələrlə yanaşı, bəzi bölgələr üçün stimullaşdırıcı tədbirlər daha sərfəlidir.

Bu araşdırmada, xüsusilə 5084 sayılı qanun çərçivəsində tətbiq edilən təşviq tədbirlərinin iqtisadiyyatın inkişafı və böyüməsinə təsiri təhlil edilməyə çalışılmışdır. İlk olaraq nəzəri cəhətdən təşviq anlayışı haqqında qısa məlumat verildikdən sonra Tür-

kiyədəki ümumi təşviq tətbiqlərinin xülasəsi hazırlanmışdır [6, 22].

Nəhayət, 5084 sayılı qanun çərçivəsində vilayətlərdən biri olan Sivas üçün vəziyyət qiymətləndirməsi edilmişdir. Bu məqsədlə sənaye müəssisələri ilə bağlı sorğu keçirilmiş və bu sorğu ilə tətbiq olunan həvəsləndirmə qanununun müəssisələrə təsiri araşdırılmışdır.

Sivas vilayətində mövcud vəziyyət

Sivas müxtəlif dövrlərdə KOS və investisiya təşviqlərindən fərqli məbləğlərdə faydalanmışdır. Xüsusilə işsizliyin və köçün sıx olduğu Sivasda bu problemlərin həllində mühüm amillərdən biri də həvəsləndirici tədbirlərdir. Sivas ətraf bölgələr arasında böyük ölçüdə investisiya təşviqi alan əhəmiyyətli bölgələrdən biridir [5, 111 – 112].

Xüsusilə 1996-cı ildən sonra Sivas üçün ciddi bir inkişaf olduğunu söyləmək olar. Qonşu vilayətlərlə müqayisədə bu bölgə 2018-ci ilə qədər Malatyadan geri qalmış və 1995-ci ildə Tokat və Yozgat vilayətlərindən daha az investisiya təşviqi almışdır.

Başqa sözlə, bəzi qonşu vilayətlərlə müqayisədə Sivasın investisiya təşviqlərindəki payının artdığı görünür.

Vergi dəstəyindən ibarət olan Ümumi Təşviq sisteminin 2020-ci illərə qədər Sivas vilayəti üçün edilən təşviq tətbiqlərində çox tətbiq edilmədiyi müşahidə edilir. KOS dəstək sistemi və təcili dəstək tətbiqlərinin təsirli olduğu dövrlərdə bu dəstəklərin bölgədə iqtisadi canlanma və hərəkətlilik yaratmadığı görünür.

Xüsusilə 2020-ci ilin fevral ayında Sivasda 5084 sayılı təşviq qanunu ilə Sivasda mühüm inkişaflar yaşanmışdır. Sözügedən qanun çərçivəsində ən çox müraciət edilən vilayətlər arasında olan Şanlıurfa, Düzce, Malatya və Aksaray da Sivasda yerləşir. Bu qanunla Sivasda ilk dəfə xarici sərmayə qoyuluşu reallaşdırılmışdır.

Tədqiqat üçün tələb olunan məlumatlar üzbəüz (şəxsi müsahibə) sorğu üsulu ilə toplanmışdır. Üzbəüz sorğu metodu yüksək cavab nisbətinə malik olması və çoxlu sualların verilməsinə imkan verməsi ilə seçilib. 2020-ci ilin mart ayında aparılan bu araşdırmada müxtəlif sektorlarda fəaliyyət göstərən KOS-ların biznes menecerləri ilə müsahibələr aparılmışdır. Üzbəüz müsahibələrin aparıldığı bu sorğu işində respondentlər; Təşviqlərin bizneslərinə və Sivas iqtisadiyyatına təsiri, daha sonra bu təsirlərin nə olduğu ilə bağlı bir sıra suallar verilmişdir [1, 198].

Anket forması iki hissədən ibarətdir. I qrup sualları respondentlərin demografik xüsusiyyətlərinə aiddir. II qrup sualları qüvvədə olan təşviqlər haqqındadır. Sivas Ticarət və Sənaye Palatasından əldə edilən məlumatlara görə, 2020-ci il etibarilə aktiv müəssisələrin sayı 70 olmuşdur. Vaxt məhdudiyyətləri və bəzi biznes menecerlərinin iş yükü nəticəsində 38 KOS menecerləri ilə müsahibə aparılmışdır. Nəticədə, tədqiqat subyektlərinin əhaliyə nisbəti təxminən 54% təşkil etmişdir. Müəssisələrin siyahısı olduğu üçün seçmə zamanı təsadüfi seçmə üsullarından biri olan sadə təsadüfi seçmə üsulundan istifadə edilmişdir.

Tədqiqat çərçivəsində müəssisələrin fəaliyyətində stimulların təsirlərinin müəyyən edildiyi və satışlarda, gəlirlilikdə, istehsal həcmində, məhsul çeşidində və sayında müsbət artımlar olduğu aşkar edilmişdir. Bununla bağlı aparılan Xi-kvadrat testinin nəticələri bunu təsdiq edir.

Tədqiqatda iştirak edən menecerlər, təşviqlər davam edərsə və KOS-ların əhatə dairəsi yaxşılaşdırılırsa, daxili bazarda, xüsusən də ixracda və brendləşmədə artım olacağını bildirdilər [2, 65].

Son illərdə daxili bazardakı daralma KOS -ları maliyyə çətinliyi ilə üzləşdirsə də, mövcud təşviqlərin töhfəsi ilə KOS-lar nisbətən yüngülləşib. Təşviqlərlə maliyyə cəhətdən yüngülləşən KOS-ların ixrac imkanlarının getdikcə artacağını söyləyə bilərik. Eyni şey brendinq üçün də keçərlidir.

Bu inkişaf inkişafı təmin edən əsas aktorlardır. Aldıqları təşviqləri daha çox istehsal şöbəsində istifadə edən biznes menecerləri, təşviqlərin ümumilikdə (74%) bizneslərinə müsbət töhfə verdiyini bildirdilər.

Təşviqlərin Sivas müsbət töhfə verdiyini bəyan edənlərin nisbəti də kifayət qədər yüksəkdir (90%). Təşviqlər haqqında kifayət qədər məlumat olmadığını deyən şirkət rəhbərləri məlumat və lazımi təlimatlar sayəsində təşviqlərin daha müsbət töhfə verəcəyini bildirmişdirlər. Ona görə də kifayət qədər məlumat verilsəydi, təşviqdən yararlanən şirkətlərin sayının da artacağını söyləmək olar.

Bütün bu problemlərə baxmayaraq, 2020-ci ildə verilən investisiya təşviqlərinin Sivas və xüsusilə Sivasdakı KOS-lara müsbət təsir göstərdiyini söyləmək mümkündür.

İstər apardığımız bu araşdırma, istərsə də Sivas Ticarət və Sənaye Palatasından aldığımız məlumatlar bunu sübut edir. Eyni şəkildə, Sivas Ticarət və Sənaye Palatasından alınan məlumatlar işığında, təşviqdən sonra Sivasda həyata keçirilən ixracat rəqəmləri də gələcəyə ümid verir [7].

Ona görə də təşviqlər təkcə Sivasın yerli iqtisadiyyatına deyil, həm də ölkə iqtisadiyyatına böyük töhfələr verəcək. Regionların inkişafının təmin edilməsində stimulların töhfəsi çox vacibdir. İnkişafın göstəricisi olan xidmətlər sektorunun artımı çərçivəsində bu istiqamətdə təşviqlərin əhatə dairəsinin hazırlanması və həyata keçirilməsi vacibdir.

Sivasda investisiya təşviqlərinə paralel olaraq ixrac və idxalda da artım müşahidə olunub. 2020-ci ildən başlayaraq istər xarici ticarət şirkətlərinin sayında, istərsə də idxal-ixrac rəqəmlərində əhəmiyyətli artımlar olmuşdur.

Nəticə etibarilə, müxtəlif vaxtlarda verilən təşviqlər KOS-lar üçün xüsusilə faydalı olmuşdur. Xüsusilə, regional inkişaf üçün stimullar ölkə iqtisadiyyatına, xüsusən də müvafiq bölgəyə müsbət töhfələr verib. Bu səbəbdən xüsusilə inkişaf mərhələsində olan əyalətlər üçün təşviqlər davam etdirilməlidir.

Gələcək işlərdə təşviqdən faydalanan digər vilayətlər də müqayisəli şəkildə araşdırıla bilər. Əslində, stimulların biznesə və regionlara töhfəsini müəyyən etmək üçün regionlararası müqayisələr aparıla bilər.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat:

1. Altunışık R. (2020), Recai Coşkun, Engin Yıldırım, Serkan Bayraktaroğlu. Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, Geliştirilmiş, Baskı, Sakarya Kitabevi: Sakarya, 555 s.
2. Bartık T.J. (2018), "The Effect of State And Local Taxes On Economic Development: A Review Of Recent Research, Economic Development Quarterly, 6, Feb.
3. Bondonio D. And Robert T. Greenbaum; (2017) "Do Local Tax Incentives

Affect Economic Growth? What Mean Impacts Miss In The Analysis of Enterprise Zone Policies”, Regional Science and Urban Economics, 37.

4. Goss E.P. And Joseph M. Pihillps, (2019), “The Impact of Tax Incentives: Do Initial Economic Conditions Matter?” Growth and Change, Vol:32, Spring.

5. Kruger A. (2016) “The Political Economy of The Rent-Seeking Society”, American Economic Review, Vol:64, No:3.

6. Mawson J., (2020) “Policy Review Section” Regional Studies, Vol. 34.3, Pp. 291- 307.

7. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/30305>